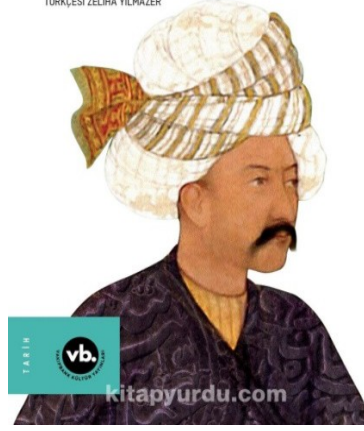

SHOLEH QUINN
Şah Abbas
İran'ı Yeniden Şekillendiren
Hükümdar
TÜRKÇESİ ZELİHA YILMAZER

Şah Abbas: İran'ı Yeniden Şekillendiren Hükümdar

Sholeh Quinn, Çev. Zeliha Yılmaz

İstanbul, VakıfBank Kültür Yayınları, 2020, 181 sayfa, ISBN: 978-605-794789-5.

Furkan UÇAR*

Şah Abbas kitabının yazarı Sholeh Quinn California Üniversitesinde doçent olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanı da Safevilerin 16 ve 17. yüzyıl tarihleridir. Ele alınan kitabında da bu dönemlerle alakalı araştırmalarını sunmuştur.

Tarih boyunca Türkler birçok coğrafyada birçok devlet kurmuştur. Bu coğrafyalardan biri de İran bölgesiydi. Burada Türkmenler tarafından kurulmuş ve İran tarihini de değiştirmiş olan bir devlet de Safevi Devleti'ydi. İşte bu kitapta, Safevi Devleti'nin belki de en başarılı dönemini yaşatan ve *Büyük* lakabıyla anılan Şah Abbas merkez alınarak, Safevilerin 1588-1629 yılları arasındaki tarihi anlatılmıştır. Kitap genel olarak Şah Abbas üzerinden ele alınmıştır. Savaşlara ayrıntılı bir şekilde değinilmemiş, sadece özet hâlinde anlatılarak geçilmiştir. Bununla beraber Abbas'ın, Safevi Devleti'ni nasıl bir değişime soktuğu ve kültürel alandaki yenilikler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Özellikle Abbas'ın kültürel ve mimari alanda yaptıkları ve onun sanata verdiği önem okuru sıkmadan anlatılmıştır.

Kitap, yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Safevi tarikatının kuruluşu ve kökeni hakkında bilgiler verilmekle beraber Safevilerin kuruluşu ve Kızılbaş kültürü ile alakalı bilgiler de verilmektedir. Ayrıca o dönemin önemli devletleri de zikredilmiştir. İkinci bölümde ise Abbas'ın doğuşundan 1598 yılına kadar geçen dönemde Safevi Devleti'nde yaşananlar, ayrıca Abbas'ın tahta çıkışı ve sonrasındaki icraatları detaylı anlatılmıştır. Şah Tahmasb'ın 52 yıllık saltanatının sonunda,

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, furkan.ucar@stu.fsm.edu.tr

yerine oğlu II. İsmail geçmiş fakat İsmail'in Sünniliğe olan yönelimi nedeniyle onun da öldürülmesinin üzerine devlet içinde büyük karışıklıklar çıkmıştı. Bunun üzerine Tahmasb'ın diğer oğlu, hafif kör olan Muhammed Hüdabende tahta çıkmıştı. İşte bu adamın oğlu olarak dünyaya gelen Abbas, önce II. İsmail zamanında ölüm tehlikesi yaşamış fakat onu öldürmekle görevli kişinin, öldürmeyip himaye etmesiyle beraber Abbas'ın kaderi değişmişti.

İkinci bölümde ayrıca, Abbas'ın babasına darbe yaparak onu tahtan indirmesinden ve akabinde çıkan Kızılbaş ayaklanmalarını kanlı bir şekilde bastırmasından söz edilmiştir. Daha sonra, Safevi Devleti'nin savaşmakta olduğu devletlerle barış yapıp yeni bir askerî yapılanmaya gitmesi de kitapta ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Kendisine bağlı olarak kurduğu ve Yeniçeri sistemine benzeyen Gulam sistemini başarıyla uygulayan Abbas, daha sonra bu ordu sayesinde sayısız yerler fethetmiştir. Bu bölümün sonlarında, Abbas'ın mutaassıp bir tarikat olan Noktaviler ile ilişkisi anlatırken, ayrıca onun bazı tarihçiler tarafından Timur'a benzetildiğine değinilmektedir. Tabii belki de Timur'un siyasi meşruiyetini kullanmak amacıyla olan Abbas, büyük devletlerde görülen bir taktiği uygulamıştır.

Üçüncü bölümde, I. Abbas'ın mimari faaliyetleri ve Safevi ekonomisi üzerindeki revizyonları anlatılmaktadır. Burada mimari yapılar çok iyi incelenmiş ve ayrıca I. Abbas'ın ekonomi siyaseti hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiştir. Abbas'ın özellikle mimari yapıları inşa ettirirken yollarına çarşılar yaptırdığı ve bu yapılara giderken bu yollardan geçilmesi zorunlu olduğundan ekonomiye nasıl bir katkı sağladığı, zikredilmesi gereken hususlardan biridir. Aynı şekilde Ermenileri toplayarak İsfahan'a getirip onları ticarete sevk etmesi de dikkat çekici hususlardan biridir.

Dördüncü bölümde, Abbas ve din ilişkisi hakkında bilgiler verilmektedir. Özellikle Şah Abbas'ın İsfahan'dan Meşhed'e yalın ayak giderek hac vazifesini yerine getirmesi onun dinine bağlılığının en önemli örneğidir. Bu bölümde, Abbas'ın Hristiyanlarla ilişkisi de anlatılmıştır. Beşinci bölümde ise daha çok, Abbas'ın siyasi faaliyetlerinden söz edilmiştir. Safevilerin ateşli silahlara geçişi hakkında bilgiler verildikten sonra, Şah'ın önce Özbeklere, sonra da Osmanlılara karşı olan seferleri ve zaferleri hakkında bilgiler verilmiştir. Şah aynı zamanda Osmanlılara karşı Avrupa'dan ittifak arayışına girmiş ve birçok seyyah İran'a gelmiştir. Bu bölümde, Avrupa ile ilişkilerden de bahsedilmiştir.

Kitabın altıncı bölümde, I. Abbas'ın sanata duyduğu ilgi ve sanatçıları himaye etmesi anlatılmıştır. Burada bazı sanatçıların hayatına da değinilmiştir. Yedinci ve son bölümde ise 1612-1629 yılları arasında Abbas'ın siyasi politikasına değinilmiş ve çıktığı seferler, ölümü ve veliahtları hakkında da bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ayrıca, Eşref ve Ferahabad Saraylarının inşası ve Abbas'ın sürekli buralarda kalması da değinilen konulardandır.

Kitabın bana göre en eksik yönü, siyasi olaylara yeterince değinilmemiş olmasıdır. Aslında siyasi olaylar, savaşlar anlatılsa da çok kısa şekilde geçilmiştir. Dönemin siyasi yapısını anlamak için bu kitap okunabilir olsa da yetersiz kaldığı, tarafımızca söylenebilir. Bununla birlikte Safevi Devleti'nin kültürel yapısı ve mimarisi hakkında bilgi edinmek için, en azından Abbas dönemi baz alındığında gayet yeterli olduğu söylenebilir. Akıcı üsluptaki kitap, kısa ve öz bir anlatıma sahip olduğundan

kolaylıkla okunabilecek bir kitaptır. Kitabın henüz başlarında Safeviler hakkında genel bilgilerin verilmesi de kitabı okurken bazı kavram ve olayları anlamayı kolaylaştırmaktadır. Tenkit edilecek en önemli husus ise Osmanlılarla ilişkilerle alakalı yeteri kadar bilgi verilmemesidir. I. Abbas'ın döneminde Osmanlılarla önemli ilişkiler yaşandığından, bu ilişkilere de ayrıntılı bir şekilde değinilmesi beklenmekle birlikte, belki de kitabın merkezinde Abbas olduğundan bu siyasi konulara çok fazla değinilmediği düşünülmektedir. Tenkit edilebilecek bir diğer konu ise Abbas'ın özel hayatına ve özelliklerine dair bilgilerin verilmemesidir. Abbas'ın dinî ve kültürel yapısı anlatılsa da, özellikle kişisel ya da fiziksel özelliklerinden bahsedilmemesi umulan ancak bulunamayan bir husustur. Yine de I. Abbas hakkında okunması gereken önemli bir kitap olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak, daha önce de zikredildiği üzere kısa ve akıcı bir dile sahip olan bu kitapta Abbas'ın bir resmi hariç resim veya harita bulunmamaktadır. Dipnotların sayısı çok olmasa da, oldukça fazla kaynaktan yararlanılmıştır. Bu kaynaklar arasında birincil kaynakların da yeterince bulunması, kitabın güvenilirliği açısından önemlidir.